

ŽEMAIČIŲ MUZIEJAUS “ALKA“ BIBLIOTEKA

1931 m. sausio 24 d. Telšiuose įkurta Žemaičių senovės mėgėjų draugija “Alka“, kurios pagrindinis tikslas buvo muziejaus mūsų mieste įkūrimas. Draugijos valdybos narių: Eugenijaus Šalkausko, Kazio Sideravičiaus, Prano Genio, Mykolo Barkaus, Roberto Pukinsko bei kitų entuziastų pastangų dėka 1932 m. vasario 16 d. muziejus atvėrė duris trijuose išnuomotuose Birutės g. 31 namo kambariuose. Gausėjant eksponatam reikėjo didesnių patalpų, o saugomos vertybės labai traukė žmonių dėmesį, didėjo lankytojų skaičius. 1936 m. spalio 4 d. ant Žaliosios Telšių kalvos iškilo muziejaus rūmai. Tačiau kol kas juose dar nebuvo bibliotekos.

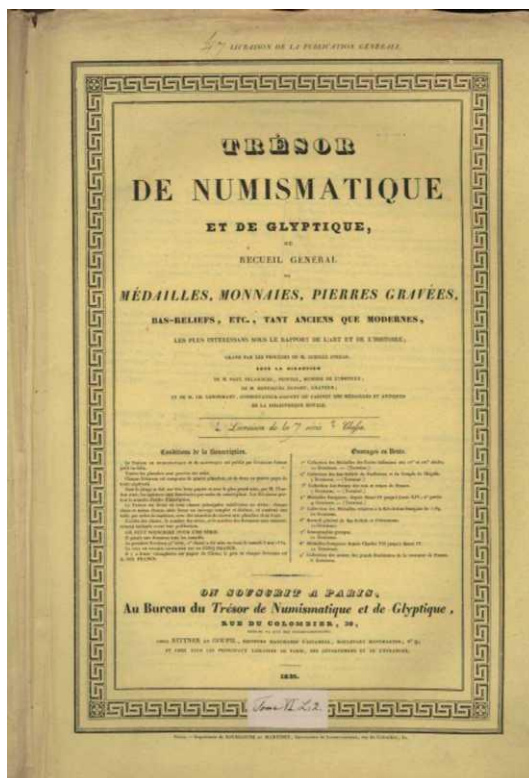
Žemaičių muziejaus “Alka“ bibliotekos susikūrimo istoriją įtakojo Sovietų Sąjungos okupacija, kada Lietuvoje 1940 m. liepos mėnesį buvo įkurta Kultūros paminklų apsaugos įstaiga, o Liaudies Seimas paskelbė žemės nacionalizaciją. Dvarams priklausiusios meno, kultūros, mokslo vertybės buvo nusavintos valstybės reikmėms. Apskirtyje buvo sudaromos paminklų registravimo komisijos. Jos privalėjo iki 1941 m. sausio 1 d. suregistruoti kultūrinės, muziejinės, meninės ir mokslinės reikšmės daiktus. Dar 1940 m. rugpjūčio mėnesį Liaudies švietimo komisariatas įgaliojo Žemaičių muziejaus “Alka“ vedėją Praną Genį, apskrities gydytoją Joną Mikulskį ir apskrities viršininką Kazį Sideravičių surašyti Telšių, Tauragės ir Kretingos apskrityje esantį kultūros, meno ir istorijos turtą, paimti jį saugon. Važinėdami po dvarus komisijos nariai registravo baldus, paveikslus, knygas. Ne į visus dvarus jiems pavyko patekti, nes juose jau buvo įsikūrę ir šeiminkavo Raudonosios armijos daliniai su štabais. Pastarieji dvarų knygas naikino, jomis buvo kūrenami dvarų židiniai.

Jau nuo 1990 metų muziejuje buvo pradėti apžiūrėti ir įvertinti iki šiol muziejuje saugoti leidiniai. O 1991 m. vasarą į bibliotekai skirtą patalpą pradėtos nešti palėpėse, nešildomose patalpose, kabinetuose sukauptos knygos. Į bibliotekos vedėjos pareigas buvo paskirta ilgametė muziejaus darbuotoja - Irena Ramanauskienė. Darbo pradžia bibliotekoje buvo sunki. Bibliotekininkei I. Ramanauskienei knygas pirmiausia teko surūšiuoti pagal temas: istorija, dailė, gamta, etnografija, liaudies menas ir archeologija, o gautas iš dvarų knygas - pagal dvarus. Paašškėjo, jog trūksta dalies šių knygų metrikų, dokumentų apie leidinių kilmę.

Bėgant metams, bibliotekos fondas vis pildėsi naujais leidiniais. Dabar jį dažnai papildo dovanotos knygos. Knygas dovanoja savo krašto vertybių išsaugojimui neabejingi žemaičiai, muziejaus lankytojai iš Lietuvos ir užsienio. Yra puiki tradicija tarp muziejų keistis jų išleistais rinkinių katalogais, albumais, kitais informaciniais leidiniais. Kai kurie leidiniai yra perkami. Taip yra sukaupti gausūs bibliotekos skyriai: liaudies meno, etnografijos, istorijos, dailės, religinės literatūros, archeologijos.

Etnografijos ir liaudies meno bibliotekos knygų dalį sudaro dainuojamosios ir pasakojamosios tautosakos leidiniai, knygelės apie lietuvių mitologiją, papročius, tradicijas, šventes, žmonių buitį, lietuvių liaudies meną. Istorijos skyriuje saugoma literatūra nuo Senovės istorijos iki Naujaisių laikų istorijos. Dailės skyriuje sukaupta daug vertingos literatūros menotyros, skulptūros ir architektūros temomis. Pažymėtina, kad pačios vertingiausios

yra dvarų bibliotekos knygos ir leidiniai. Viena tokių - knyga apie skulptūrą “Le bois sculpte“, išleista Paryžiuje 1912 m. Bibliotekoje gausu meno parodų katalogų ne tik lietuvių, bet ir užsienio kalbomis: “Katalog: wystawy sztuki Polskiej“ (1887 m.), Igno Budrio “Akvarelės paroda: katalogas“ (1983 m.). Randame leidinių apie tapybą, grafiką, lietuvių liaudies meną, dailėtyros, meno kritikos, Rusijos, Nyderlandų, Italijos ir kitų šalių meno leidinių. Gausu knygų romantizmo, renesanso, moderniojo meno temomis. Galima pavartyti M. K. Čiurlionio albumus “Pasaulio sutvėrimas“, “Zodiako ženklai“, “Sonatos ir fugos“, ar Mečislavo Bulakos -Lietuvos grafiko, scenografo - “Vilniaus senamiestis. Sangvino piešiniai“, sukurti sangvino technika. Bibliotekoje saugomi meno albumai, parašyti vokiečių, rusų, prancūzų, lenkų kalbomis pvz.: rusų dailininko I. Levitano (Исаак Ильич Левитан) albumai, A. Gerasimovo (Александр Герацимов) monografinės darbų reprodukcijos ir kita.

Tréso de Numismatique et de Glyptique

Religinės literatūros skyriuje saugomos knygos išleistos XVI-XIX a., parašytos lenkų, lotynų, rusų ir lietuvių kalbomis. Norisi paminėti “Breviarium romanum ex decreto sacrosancti Concilii tridentini restitutum“ (1887 m.), “Biblia Sary Testament“ (1846 m.), “Żywoty Świętych Pa Nskich“ (1910 m.), “Biblija tai esti Visas Šventas Raštas“ (1926 m.), gausu Lietuvos katalikų ir Mokslo akademijos išleistų metraščių.

Bibliotekoje sukaupta ir įvairių informacinių leidinių apie Lietuvos ir užsienio muziejus, muziejų darbą, edukacinę veiklą. Yra ir grožinės literatūros leidinių. Grožinės literatūros knygų dalį sudaro dovanotos užsienio lietuvių kūrybos knygos, kurios pateko į muziejaus biblioteką po 1990 metų. Tai ypatinga literatūra, neretai asmeninėmis lėšomis, aukų dėka už Atlanto ar Europoje išleista ir atsiųsta į “Alkos“ muziejų. Nagrinėjant

muziejaus bibliotekos knygas ir leidinius, reiktų įvertinti ir muziejuje saugomas enciklopedijas, žodynus, žinytus. Tai yra gausus ir turiningas informacinis muziejaus rinkinys. Vienas vertingiausių, išsamiausių bendrųjų informacinių leidinių yra Bostone išleista "Lietuvių enciklopedija" (Bostono enciklopedija), iš viso 37 tomai. Enciklopedijose gausu informacijos apie Lietuvą, jos istoriją ir asmenybes. Tarp enciklopedinių leidinių yra ir "Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija", "Lietuviškoji tarybinė enciklopedija", "Lietuviškoji enciklopedija". Enciklopedijos yra ne tik lietuvių, bet ir lenkų kalbomis: "Encyklopedia Staropolska, A. Bruckner" (1856-1939 m.), "Encyklopedia Powszechna, S. Orgelbranda" (1898-1904 m.), "Encyklopedia Powszechna. Podręczna" (1873 m.), "La Grande Encyclopédie" (1886-1902 m.). Žodynų ir žinytų dalį sudaro įvairaus pobūdžio ir kalbų žodynai bei žinytai: "Lotynų kalbos žodynas", K. Jokantas, (1936 m.), "Sieben - Sprachen - Wörterbuch" (1918 m.), rusų kalbos žodynai: "Русско - английский словарь" (1956 т.), "Русско - французский словарь" (1924 т.), lotynų - rusų: "Латинско - русский словарь" (1952 т.), "M. N. Bouillet. Dictionnaire D'Histoire Et De Géographie" (1884 т.), "Technological Wörterbuch Dictionary English - German - French" (1870 т.), ar 1917 m. išleistas žodynas: "Websters's Collegiate Dictionary", taip pat, "Dictionnaire Italien - Francais et Francais - Italien" (1902 m.), "Antikos mitologijos žinytas" (1996 m.). Be enciklopedijų ir žodynų randame įvairių knygų katalogų, asmeninių bibliografinių rodyklių.

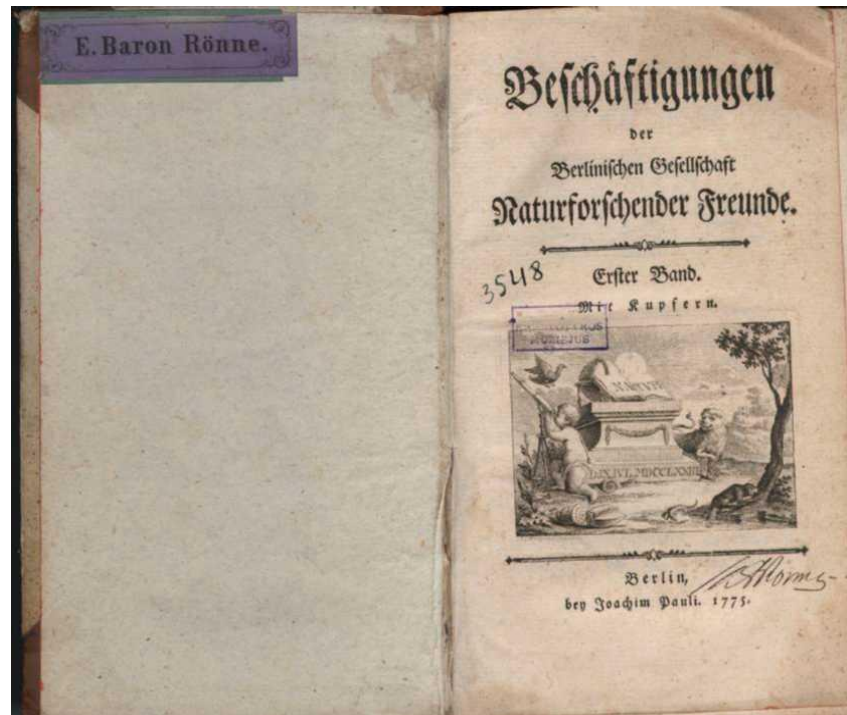
Bibliotekoje saugoma literatūros mokslo ir lietuvių literatūros (lietuvių rašytojų rinkiniai raštai, lietuvių kalbos mokslo, tyrinėjimų temomis išleistos knygos), filosofijos ir etikos knygos. Taip pat gausu periodinių leidinių, kaip "Muziejninkystės biuletėnis", "Kultūros aktualijos", "Mūsų kraštas", "Varpas", "Karys", "Žemaičių žemė", "Tarp knygų", "Kariūnas", "Kardas", "Katalikų pasaulis", "Lituanistika" ir kita.

Grįžtant prie Žemaitijos dvarų bibliotekų palikimo, pažymėtinas faktas, jog šimtmečius Lietuvos dvarai ir mažesni dvareliai buvo politinio ir ekonominio gyvenimo centrais. Tam tikras korekcijas padarė XIX a. susiklosčiusi politinė, ekonominė ir socialinė situacija, tačiau kaip ir kitur,

taip ir Žemaitijoje gimė bajoriška kultūra, perimdama iš Vakarų Europos ateinančius stilius, pasaulėžiūrą. Dvarininkai buvo visapusiškai išsilavinę žmonės, domėjosi Europos kūrėjų darbais. Vienu iš reikšmingų dvarų atributų tapo biblioteka. Net ir vidutinio bajoro dvarelyje galima buvo rasti knygų, periodinės spaudos. Peršasi išvada, kad dvarai tapo kultūros, meno ir dvasinio gyvenimo centrais.

Žemaitijos dvarų palikimas Žemaičių muziejaus "Alka" bibliotekoje yra savitas, ypatingas. 1940 metais registruojant dvarų turtą, ne visuose dokumentuose buvo spėta užrašyti kurio dvaro bibliotekai priklauso knygos, o kai kurie užrašai tuo metu nusimetė. Paskubomis knygos buvo kraunamos į dėžes, maišus, siekiant kuo greičiau apsaugoti jas nuo svetimšalių grobstymo ar visiško sunaikinimo. Tačiau dabar išlikusios knygos atsiveria skaitytojui visomis savo paslaptimis ir grožiu. Kai kuriose knygose aptinkama nuosavybės ženklų: grafų

Tiškevičių, Šuazel Gufje (de Choiseul-Gouffier), kunigaikščių Pliaterių (Plater), Renavo ir Gargždų dvarų barono Eugenijaus Karolio Antano Teofilio Rönne (Roenne) (1830-1895) - įrašų.

Knyga su barono E. E. Rönne lipde

E. Rönne nusipelnė būti įtrauktas į lietuvių literatūros bibliotekininkystės istoriją, nes barono biblioteka buvo viena gausiausių ir vertingiausių Lietuvoje. Pats ryškiausias, labiausiai krintantis į akis ir bendras visoms knygoms, saugomoms muziejaus bibliotekoje, yra nuosavybės ženklas -Eugenijaus Rönne "lipdė". Lipdė (spalvotos popierinės juostelės, klijuojamos knygos viduje, viršelio antroje pusėje ar knygos antraštiniame lape) tapo identifikavimo ženklu, kuri tarsi įamžino žmogų, tvarkiusį biblioteką. Įdomu tai, kad lipdės buvusios spalvotos (geltona, balta, žydra, violetinė), tačiau sunku pasakyti kokia buvo tikroji spalvų paskirtis. Galima kelti hipotezę, kad tai galėjo būti tam tikras klasifikavimo būdas. Baronas taip pat mėgo knygoje pasirašyti ir uždėti antspaudą. Šis įsiamžinimas leidžia atpažinti, kam priklauso knygos. Baronui priklausiusios muziejaus bibliotekoje esančios knygos yra prancūzų, lenkų, vokiečių kalbomis, datuojamos XVIII-XIX a. Tematika įvairi: filosofija, gamtos mokslai, istorija. Daug grožinės literatūros knygų - tai galėjo įtakoti paties barono pomėgis rašyti eiles. Vertingiausias barono E. Rönne palikime yra numizmatikos katalogų rinkinys prancūzų kalba "Trésors de Numismatique et de Glyptique", 12 T. Reiktų paminėti ir saugomus periodinius leidinius, kurių didžioji dalis yra su barono E. Rönne lipde "L'illustration".

Tarp muzikos, meno, politikos temomis prancūzų kalba išleistų periodinių leidinių, yra "Magasin Pittoresque", "Le Voleur illustré", taip pat madų žurnalai: "Les Grandes Modes de Paris", "Les Modes Parisiennes", "La Mode illustrée", "Revue de la Mode", ranka pieštom iliustracijom, atspindėjusiom to meto

Prancūzijos madų dvasią. Specializuoti žurnalai apie meną ir literatūrą - "Le Voleur", "L'Art Vivant". Juose - teatro, dramaturgijos naujienos, spausdinamos romanų, poemų ištraukos. Bibliotekoje saugomos ir natų rinkiniai. Nenuostabu, kad dvarininkų bibliotekose buvo susikaupęs didelis prancūziškų knygų, periodinių leidinių rinkiniai, juk prancūzų literatūra buvo viena garsiausių, diktavusi Europos literatūrinį gyvenimą

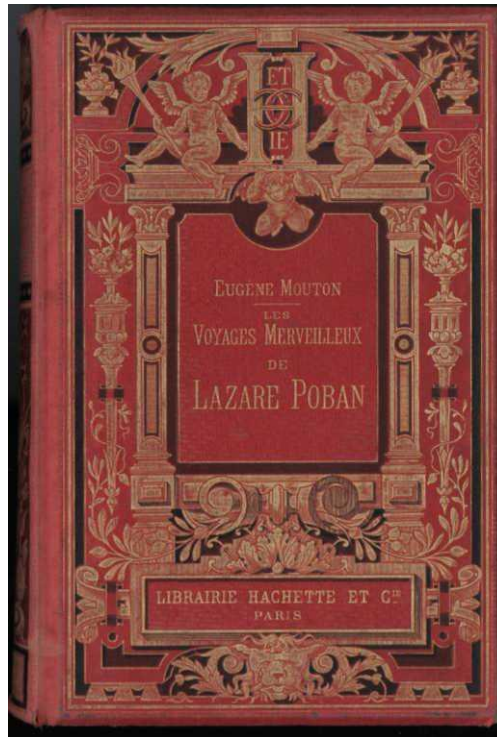

Madų žurnalo puslapis (Eugene Maiton, Lazare, Paris)

Iš grožinės literatūros iki šių dienų išlikę visiems gerai žinomų autorių kūriniai: Žiulio Verno (Jules Gabriel Verne), Viktoro Hugo (Victor-Marie Hugo), taip pat Onorė de Balzako (Honoré de Balzac) iliustruotų veikalų. Dvarų knygos įrištos į gražiai ornamentuotus medžiaginius, kartoninius, odinius viršelius, prieš iliustruotą lapą yra įklijuotas iliustraciją saugantis permatomas popieriaus lapas. Tai rodo labai aukštą Prancūzijos knygų leidybos lygį, kuo nepasižymi rusiškos, vokiškos, angliškos, lenkiškos knygos

Bibliotekoje saugomi periodiniai leidiniai leisti anglų kalba: "The National Geographic Magazine" XX a. pr. numeriai, iliustruoti spalvotomis fotografijomis. Nemažai laikraščių "The Graphic" numerių, kurio pradininkas buvo William Luson Thomas (1830-1900) - medžio raižytojas, kuris šiame laikraštyje iliustracijų spausdinimui panaudojo graviūros techniką (medžio raižymo).

Bibliotekoje gausu knygų leistų XIX a. pab.- XX a. senąją rusų kalba. Jos skirtos susipažinti su Rusijos istorija, literatūra, kultūra. Žymiausių rusų rašytojų: grafo Levo Nikolajevičiaus Tolstojaus (Лев Николаевич Толстой), Fiodoro Michailovičiaus Dostojevskio (Фёдор Михайлович Достоевский) kūrinį galima rasti muziejaus bibliotekoje.

Eugene Maiton, Lazare, Paris, 1893 m.

XIX a. pab. Varšuvoje, lenkų kalba, leisti literatūros, mokslo, meno laikraštis: “Kłosy“, politinis laikraštis “Kraj“. Įvairaus pobūdžio laikraščiai publikuojantys meno, literatūros, istorijos medžiagą: “Tygodnik ilustrowany“, “Swiat“.

Apžvelgiant rašytinį dvarų palikimą muziejaus bibliotekoje, galime teigti, jog Žemaitijos dvaruose buvo skaitoma prancūzų, vokiečių, anglų, lenkų ir rusų kalbomis. Žodynai, istoriniai veikalai, enciklopedijos, meno albumai, tarp kurių vokiečių kalba išleista “Palestina“ su nuostabiomis iliustracijomis, tik įrodo vertingos ir įdomios dvarų kultūros palikimą, dvarininkų aukštą erudiciją ir atvirumą to meto pasaulio įvykiams bei naujienoms. O saugomas mokslinis archyvas aplamai yra unikalus, nes apima visos Žemaitijos, ypač Telšių krašto, archeologinių, etnografinių, kraštotyринių ir istorinių tyrinėjimų medžiagą.

Įkūrus muziejaus biblioteką, netrukus čia buvo perkeltas ir mokslinis archyvas, saugotas ir kaupiamas muziejuje. Mokslinį archyvą sudaro atskiros bylos (aplankai). Nuo 1952 metų pradėta kaupti archeologinių tyrinėjimų ir etnografinių ekspedicijų medžiaga sudaro mokslinio archyvo pagrindą.

Gausi ir informatyvi aplankų medžiaga užrašyta garsaus Lietuvos archeologo Vito Valatkos ranka. Vertingiausi darbai patekę į mokslinį archyvą: Siraičių, Maudžiorų, Gintališkės, Vienragių pilkapių, kapinynų

tyrinėjimų aprašai bei grafinė medžiaga. Nemažą mokslinio archyvo bylų dalį sudaro Žemaičių Kalvarijos kraštotyrininko Konstantino Bružo darbai. Autorius savo darbuose pasakoja apie Žemaičių Kalvarijos (Varduvos) poetą Vytautą Mačernį, Žemaitijos kultūrinio gyvenimo tyrinėjimus. Daug įdomios informacijos randama Juzefo Perkovskio kraštotyriniuose užrašuose, kuriais šiandien domisi tautodailininkai, etnografai, dailininkai. Bibliotekos fondo augimas ir mokslinio archyvo įvairovė sudaro galimybę aukštųjų mokyklų studentams, dėstytojams, moksleiviams, pedagogams ir visiems besidomintiems Žemaitijos praeitimi ieškoti ir atrasti daugybę atsakymų į iškilusius klausimus.

Vitalija Baltacienė

Žemaičių muziejus "Alka"

Kalvotoji Žemaitija Nr. 87 (9900), 2016-11-14